

Costa i Fernández, Lluís

La censura de premsa durant la
Dictadura de Primo de Rivera

El marc legislatiu

Paral·lelament a la instauració del Directori Militar, va ser promulgat el Reial decret del 15 de setembre de 1923 pel qual es declaraven en suspens les garanties constitucionals i, en conseqüència, quedava sense contingut l'article 13 de la Constitució de 1876: «[...] dret a emetre idees sense censura prèvia.» Tanmateix, tres dies més tard, hom proclamava una disposició per tal d'impedir la propaganda i l'actuació separatistes, l'anomenat *Real Decreto en Defensa de la Unidad Nacional*, on s'establia:

Serán juzgados por los tribunales militares, a partir de la fecha de este Decreto, los delitos contra la seguridad y unidad de la Patria en cuanto tienda a disgregarla, restarle fortaleza y rebajar su concepto, ya sea por medio de la palabra o por escrito, ya por la imprenta o cualquier medio mecánico o gráfico de publicidad y difusión, o por cualquiera clase de actos o manifestaciones.

L'article segon del decret esmentat concretava les sancions per als infractors: de sis mesos i un dia a un any de presó, i multes de 500 pessetes a 5.000, segons la gravetat del «delicte» comès. La interpretació del decret deixava les portes obertes a una repressió incontrolada i sovint poc equitativa amb relació a l'objecte de la sanció.

Primo de Rivera dicta un ban el 13 de setembre —l'endemà del cop— on declara l'estat de guerra a la Quarta Regió Militar —Catalunya— i confia el comandament civil de les «províncies» de

Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona als governadors militars respectius, alhora que explicita que «en los Gobiernos y Comandancias militares se ejercerá la previa censura de la prensa y de toda clase de escritos impresos». A Girona, el coronel del regiment d'Àsia, Pascual Gracia, exercint funcions de governador militar interí, destitueix el governador civil. Amb tot, la tranquil·litat a la ciutat és absoluta, malgrat que no s'hi disposa d'informació de la resta de l'Estat.

Amb la dissolució de les Corts es desarticula l'estructura política de l'Estat, la qual cosa provoca un sentiment d'inseguretat i de desconfiança entre la població; i en aquest context Primo de Rivera justifica la implantació de la censura de premsa ja que considera que cal «prevenir la difusió de les alarmes per falses notícies». La premsa es troba immersa en la confusió respecte a les informacions polítiques i en la interdicció de plantejar hipòtesis de futur. Els responsables de l'exercici de la censura comuniquen a la premsa que «no se consentirá en adelante que se propaguen tales proyectos reales supuestos, algunos de los cuales causan alarmas, si no tienen procedencia oficial».

A Madrid es va crear l'Oficina de Información y Censura, dirigida inicialment per Pedro Rico Parada, el qual havia estat governador civil de Girona de l'octubre de 1920 al setembre de 1921. Posteriorment, Rico fou nomenat director del periòdic oficialista *La Nación*, i aleshores el tinent coronel Celedonio de la Iglesia assumí el càrrec de cap de censura. Així, per bé que la diversificació territorial en l'exercici de la censura era absoluta i, per tant, sempre supeditada als criteris subjectius del censor corresponent, l'Oficina de Información y Censura de Madrid representa un punt de referència important i la seva tasca és orientativa en l'aplicació de la política de censura. Celedonio de la Iglesia analitza des d'un prisma deliberadament positiu i benèvol la seva funció quan afirma que «volaba su pluma sobre las cuartillas sin enmendar apenas nada y sin consultar jamás un diccionario».¹

L'exercici de la censura

El marc legislatiu descrit més amunt palesa les estretors en què s'ha de moure la premsa i la disfunció que pateix, i sobretot el protagonisme que assumeixen els censors i la censura.

1. Celedonio de la IGLESIA *La censura por dentro*, Madrid, 1930.

En principi, no val la pena establir gaires distincions entre quin tipus de premsa experimentava una major repressió i potser és més significatiu fer un seguiment dels continguts més propicis a ser censurats.

És habitual, en aquests primers temps de la Dictadura, que les pàgines dels periòdics presentin un aspecte formal molt revelador i que delatin el pas inexorable de la censura: textos en blanc o en negre —per haver girat el plom dels textos censurats i haver imprès ratlles negres—, grans llegendes que indicaven que «aquest número ha passat per la censura militar»... Tot plegat descobria l'autèntica realitat de la premsa.

Era desencoratjador per als mateixos periodistes viure en la incertesa de no saber fins a on podia arribar la permissibilitat. Hem fet referència, abans, al ban de Primo de Rivera; pocs dies després, el 19 de setembre, el capità general de Catalunya, Emilio Barrera, en publica un altre tan ambigu com restrictiu:

Quedan sometidos a la jurisdicción de guerra y serán juzgados en juicio sumarísimo con arreglo al Código de Justicia Militar [...] los que de palabra, por escrito o por medio de la imprenta, grabado, estampas o alegorías, caricaturas, signos, gritos o alusiones, provocaren desorden o ultrajaren a la Nación, a su bandera, himno nacional u otro emblema de su representación.

L'evolució de la censura i dels seus rigors van caminar d'una manera paral·lela a l'evolució sòcio-política de l'Estat. Com sabem, un dels problemes prioritaris per al règim, a part la qüestió catalana, era la guerra del Marroc, que provocava —ja feia temps— efervescències i posicions radicalitzades entre la població. En aquest sentit, Primo de Rivera anunciava a la premsa al cap d'algunes hores del cop militar:

De África no diré a ustedes una palabra, ni permitiremos que de ello se escriba ni casi se hable. Problema a que le han de buscar solución las armas y la diplomacia juntas, nada gana con ser entregado al público.

L'afirmació del dictador és perfectament constatable per mitjà dels textos censurats. El corresponal a Madrid de *Las Noticias* de Barcelona toca el viu, l'agost de 1924, sobre la restricció informativa de la qüestió marroquina i fins i tot n'evoca els antecedents:

Por si fuera poco el temor que inspira el lápiz rojo, debo advertir al público en general y a los periodistas en particular que la más absoluta discreción se impone en todo lo relativo a África. Nadie puede saber más de lo que traslucen

los esqueléticos partes oficiales, secos como un esparto e insípidos como un huevo sin sal. Cualesquiera que sean los hombres que rigen los destinos del país, el español carece siempre del derecho de calmar su ansiedad, porque Abd-el Krim lee los periódicos y saca de ellos armas para preparar la sorpresa. Resultado, que los periódicos madrileños no tienen lectores más que en el Rif. Si para que los periódicos callen se va a resolver la cuestión marroquí, enmudezcamos en buena hora, pero sepamos para cuánto tiempo, porque llevamos trece años de silenciar malas nuevas y de nada ha servido el sacrificio que supone soportar que las arañas de la paciencia anden tejiendo y destejiendo la primera tela, desde la lengua al paladar. [...] Las noticias son satisfactorias. Nos dice el parte oficial: «Serrano avanza»; «Sanjurjo avanza»; «El moro sufre grandes pérdidas», y nada más. En cuanto alguien quiere musitar algo de añadidura, se oye una orden muy militar: «Silencio en las filas»... y el lápiz rojo tacha sin compasión.

En els primers temps, la tasca dels funcionaris de la censura era molt senzilla: la restricció era absoluta i, per tant, no hi havia lloc per al dubte.

El problema del Marroc era insostenible per al govern, el qual, en una nota oficiosa publicada a la premsa el 6 de setembre de 1924, anunciava l'acord de suspendre els actes commemoratius del 13 de setembre —aniversari del cop— i que no hi hauria cap mena d'homenatge ni actes d'exaltació fins que la situació al nord d'Àfrica s'hagués normalitzat. De fet, durant tot l'estiu de 1924 les notícies del Marroc es publicaven invariablement mutilades. Seria absolutament impossible escriure una aproximació històrica de la situació del Marroc basant-se en la premsa que es publicava en aquell moment a tot l'Estat espanyol; en tot cas, resultaria imprescindible recórrer a la premsa estrangera, on s'informava de l'evolució del conflicte sense entrebancs.

Ja hem esmentat el rigor de la censura envers manifestacions de signe catalanista. L'anàlisi d'aquesta «persecució» exigiria un estudi més aprofundit que ara, per raons d'espai, preferim només deixar apuntat. D'altra banda, hi havia unes altres temàtiques també susceptibles, encara que en un grau menor, de ser censurades, com ara la pornografia; o bé, si en algun delictes hi havia implicat un legionari o un membre del sometent, aquest aspecte era omès.

La llarga durada de la Dictadura féu que, en els darrers temps, el rigor de la censura se suavitzés. Convé, però, saber que la censura que s'exercia a «províncies» —com deien des de Madrid— era més inflexible que a la capital de l'Estat. No en va els seus executors eren conscients, com recorda Celedonio de la Iglesia, «que el disgusto y

la “aurora boreal” apareixerían por la publicación y no por la tacha; éstas se prodigaban a diestro y siniestro, y alcanzaban a lo más nimio e inofensivo». ²

Les administracions locals i la censura

L'administració local, tan sacsejada i constantment renovada en els primers temps de la Dictadura, oferia camp obert a les especulacions i les crítiques des de la premsa. Sovint, la mateixa actitud del dictador envers una administració permanentment susceptible d'ésser el cau dels antics cacics animava els periodistes a desenvolupar una pràctica de l'ofici menys mesurada i escrupolosa. Fins i tot el mateix ministre de la Governació, Martínez Anido, havia donat instruccions al cap de l'Oficina de la Censura a Madrid perquè, si cap alcalde es considerava ofès, per un escrit, en el seu prestigi o la seva honorabilitat, acudís simplement als tribunals. Tot un símptoma.

Amb tot, les autoritats locals van emprar poques vegades aquest sistema i preferien recórrer a la seva omnipotència habitual i la influència practicada en els seus dominis. La coacció a la premsa local o bé els precs al governador civil, amb l'argument de suposades campanyes engegades per misteriosos sectors del caciquisme, eren un sistema efectiu per a posar fre a les crítiques que rebien des de la premsa.

A la ciutat de Girona, les relacions entre l'Ajuntament i la premsa van passar per uns episodis molt significatius. De bell antuvi, convé il·lustrar la permissibilitat existent a l'hora de fer valoracions crítiques, des de les pàgines dels periòdics, de la gestió municipal. *El Autonomista* comenta, el dia 2 d'octubre de 1924, els pressupostos de l'Ajuntament de Girona per a l'exercici de 1924-1925 i la seva desaprovació és manifesta:

En el presupuesto formulado por el actual Ayuntamiento, no sabemos ver plan, ni orientación. [...] Venimos clamando años y años para la fomentación de la cultura, y dispuestos los concejales a hacer economías suprimen 500 pesetas para material de escuelas. [...] Los nuevos pavimentos del interior quedan sin consignación. ¡Es la mejor manera de hacer economías! Pagaremos como ricos, para que nos sirvan como pobres.

2. C. de la IGLESIA, *op. cit.*, p. 113.

Las discrepancias entre el personal polític de l'Ajuntament i el de la Diputació eren subtilment difoses a la premsa. Pel setembre de 1924, *Heraldo de Gerona* i *Diario de Gerona* insisteixen en les males relacions entre Frederic Bassols i Ferran Casadevall, antics alcalde i regidor de l'Ajuntament de Girona, i ara president de la Diputació i diputat provincial respectivament, amb Jaume Bartrina i Joan Gomis, actuals alcalde i regidor de l'Ajuntament de Girona:

Parece que la madeja se enreda, y si la autoridad del gobernador civil no logra una fórmula de avenencia, cada día se irán acentuando más las diferencias entre los magnates de la política municipal.³

Les renovacions reiterades del govern local servien per a filtrar comentaris periodístics sobre la gestió de l'equip sortint i fer valoracions dels nous components. Malgrat tot, insistim en la persistència de les autoritats locals a reclamar al governador civil —personatge òbviament intocable— més immunitat davant la crítica de la premsa. Aquesta circumstància indisposava els periodistes.

A la Bisbal d'Empordà s'esdevé un cas clar d'ingerència de l'alcalde en el premsa local. El corresponal d'*El Autonomista*, Narcís Lloberas, hi publica el 28 de juliol de 1924 un article —en català— on denuncia el deplorable estat higiènic que presenta el poble. El governador civil, Artur Carsi, que està a punt de cessar en el càrrec, li imposa —sota la pressió de l'alcalde de la Bisbal, Graupera— una multa de cinc-centes pessetes. Quan *El Autonomista* vol informar d'aquest cas, troba que únicament en pot publicar una notícia molt mutilada: l'alcalde ha aconseguit el màxim rigor de la censura. Només la mobilització popular a favor del periodista Narcís Lloberas, engegada pel Partit Federal de la Bisbal, aconsegueix reduir els efectes perniciosos de la influència de l'alcalde: el governador civil accidental, que en aquests moments és el president de l'Audiència, Moreno Torres, rebaixa la sanció econòmica a cent pessetes. *El Autonomista* ho aprofita per a recordar a l'alcalde Graupera que «es muy perjudicial la influencia de las pasiones sobre la conducta de los hombres». Uns quants dies més tard, a començaments de setembre, el director d'*El Autonomista*, Darius Rahola, aprofita la recepció que ofereix a la premsa el nou governador civil, Juan de Urquía, per a exposar-li el problema del seu corresponal a la Bisbal i informar-lo que Narcís

3. *Diario de Gerona*, Girona, 16.9.1924.

Lloberas té pendent una multa per un article que ja havia passat la censura però, que un cop publicat, va molestar l'alcalde. La resposta del governador fou gràfica i taxativa: «Haciendo una cruz de absolución con la mano, dijo: Nada, perdonada.»

En una altra ocasió, *El Autonomista* pateix la severitat de la censura quan intenta informar, l'1 d'agost de 1924, del rellevament de l'alcalde de Girona, Joan Tarrús; la notícia té vint-i-nou ratlles i la censura no en permet sinó quatre: «A primera hora de la tarde el señor Tarrús estuvo en el Ayuntamiento despidiéndose de todos los funcionarios municipales.» A continuació hi ha una gran taca negra.

A finals d'octubre de 1924, representants de l'Associació de Periodistes de Girona, encapçalats pel seu president, Josep García i Àlvarez, visiten el governador civil, Juan de Urquía, i li exposen la conveniència que els rigors de la censura no comprenguin els problemes municipals atès que són d'interès públic i respecte als quals «desean exponer su criterio los periódicos interesados en ilustrar a la opinión». Urquía hi adopta una posició entre condescendent i paternalista i recomana a la premsa l'estudi «desapassionat» dels problemes municipals per tal d'evitar que la discussió impliqui l'aflorament de tendències polítiques, «encareciendo la conveniencia de que la prensa se documente para poder emitir su criterio con conocimiento de causa; ofreciendo por su parte gestionar de la censura que no se coarte el estudio de los problemas municipales en los periódicos que lo hagan sin miras políticas».

La programació de Fires al Teatre Principal de Girona, a la tardor de l'any 1924, fou l'argument culminant que evidencià les nefastes relacions de l'Ajuntament de Girona amb la premsa local. El negoci teatral va ser ruïnós: de les arque municipals sortí un import extraordinari de deu mil pessetes a fi d'eixugar el dèficit originat per les representacions teatrals. La crítica de la premsa fou unànime. A pesar d'això, tot plegat no hauria tingut més transcendència si no hagués estat per la reacció virulenta dels responsables municipals, expressada en la Comissió Permanent i en el ple, els quals van desacreditar el periodisme i els seus professionals. L'alcalde, Jaume Bartrina, i els regidors Antoni Franquet i Joan Gomis «vomitaron groseras injurias contra la prensa de la localidad en general. [...] Fué un desbordamiento de pasiones insensatas, locas, que han de merecer el desprecio de todos los periodistas y ciudadanos ultrajados». ⁴ Sens dubte, les mani-

4. *El Autonomista*, Girona, 3.12.1924.

festacions dels regidors esmentats foren veritablement ofensives. Franquet afirmà, en el ple del 2 de desembre de 1924: «[...] los periodistas de Gerona no representan nada, son solamente cuatro interesados, que todos conocemos, y que el pueblo ya los juzgará», mentre que Gomis declarava: «Esta prensa, estos periodistas, todos sabemos quiénes son y por qué fines se mueven; por sobre su campaña difamadora está nuestra honorabilidad.»⁵

La gravetat del conflicte era patent i les conseqüències, imprevisibles. L'Associació de Periodistes de Girona trencava qualsevol relació amb l'Ajuntament i traslladava la polèmica als tribunals competents perquè dictaminessin sobre la hipotètica il·legalitat de les manifestacions dels responsables municipals. El president de l'Associació, García i Álvarez, trameté un telegrama al sots-secretari de la Governació, a Madrid, en el termes següents:

Alcalde Gerona convirtiendo salón sesiones Ayuntamiento en Club difamador ha injuriado groseramente desde sillón presidencial a toda prensa Gerona sin excepción y puesto en entredicho honorabilidad todos periodistas valiéndose impunidad lugar y autoridad que ejerce. Protestamos enérgicamente hecho tan escandaloso y confiamos en su probada rectitud para obtener reparación agravio.

Així mateix, en la Junta General de l'Associació es va acordar interposar la querella corresponent per injúries i calúmnies contra l'alcalde i els regidors que havien proferit insults envers la premsa, alhora que sol·licitaven a la Federació de Prensa de España i al Sindicat Professional de Periodistes de Barcelona que fessin arribar la seva campanya de protesta a les autoritats estatals.

Davant l'abast del conflicte, el governador civil, Juan de Urquía, l'hagué d'arbitrar, bé que la pressió popular, d'una banda, i la necessitat de mantenir la bona imatge de l'autoritat local, de l'altra, exigien un tracte delicat i una solució equilibrada i, sobretot, poc compromesa. D'entrada, els regidors ofensors van haver de matisar i suavitzar llurs declaracions. Gomis i Franquet adreçaren una carta al governador on afirmaven:

[...] no pronunciamos ninguna palabra que fuese ofensiva, ni siquiera molesta para la prensa [...]. No obstante, si en el calor de la improvisación se deslizó alguna frase o palabra que dichos señores hayan estimado poco grata, quede desde este momento retirada.

5. Per a ambdues declaracions, vegeu «Manual d'acords», Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, 1.1.1, llig. 515.

Joan Gomis expressà i tot el seu desig de conciliació en la sessió de la Comissió Permanent de 19 de desembre de 1924 i féu constar que «nunca había pasado por su intención ofender de ningún modo a una clase respetable en la que figuran insignes maestros de la pluma, algunos de cuyos nombres citó, y a la que se honraba perteneciendo desde largos años».⁶

El governador civil considerà que la dignitat de la classe periodística quedava restablerta i, en aquest sentit, s'adreçà al president de l'Associació de Periodistes:

Si lo que está herido es el sentimiento de la propia dignidad, la pública retractación del caballero a la hidalga explicación del agravio debe bastar. Pero si lo que pretenden algunos —seamos claros— es generalizar una cuestión personal, tergiversarla, malearla, y en una atmósfera de pasión, procurar que yo, ahora, destituya al Ayuntamiento, combatido muchas veces, sin razón, y que no tiene porqué avergonzarse de su actuación, dejando así su autoridad en el arroyo y su buen nombre en el ludibrio, eso [...] no lo he de hacer.⁷

La profunditat de l'ofensa feia insuficient la rectificació que oferia el governador. L'Associació de Periodistes emeté una declaració pública on exposava la seva posició inalterable:

En la sesión del Ayuntamiento del 2 de Diciembre hubo agravio por acción y por omisión; las palabras ofensivas fueron dichas y ratificadas luego con tácita aprobación. La reparación debió venir de todos los ofensores, y la que el señor Gobernador ofrece, es solo parcial. No puede admitirse la insincera negativa de los concejales firmantes de la carta. De ser inexacto que pronunciaron palabras ofensivas, sobra toda explicación, ni condicionalmente dada. Aquella negativa, es la barrera insuperable que los ofensores levantan para impedir la conciliación. De admitirla, se reconocería que faltaron a la verdad los periodistas presentes a la sesión municipal; y esto, la Asociación de Periodistas no puede aceptar ni que se ponga en duda, mayormente cuando el testimonio público fortalece la información exacta y veraz de la prensa.

Justifica así la Asociación de Periodistas su repudio a la solución que se le ofrece, que por otra parte la estima inadecuada a la naturaleza del agravio.

Declara, pues, la Asociación de Periodistas que el conflicto queda en pie y sin solución. El pleito es de dignidad, y por ser tal, sólo los ofendidos pueden ser jueces de la propia, para estimarla satisfecha. Por esto, la Asociación de Periodistas no acudió al señor de Urquía para que fallara el litigio, sino para que mediara; y su mediación no ha tenido la fortuna de colmar el anhelo de los ofendidos que tenían puesta su confianza en la gestión reparadora del señor Gobernador Civil.

6. A. H. de la Ciutat de Girona, I.1.1, llig. 515.

7. *El Autonomista*, Girona, 17.2.1924.

La Asociación de Periodistas lamenta sinceramente la situación difícil que crea a la Prensa el conflicto latente. De una parte, la aleja en absoluto del órgano motriz de la vida municipal; de otra, por imperativos ineludibles, se cree obligada a restringir aquellas espontáneas manifestaciones de compañerismo y cordialidad con que hasta ahora se complacía, para ceñirse al cumplimiento estricto de deberes periodísticos, aunque sin quebrantar nunca aquellas normas fundamentales que la cortesía impone.

Esta actitud la mantendrán inquebrantable los periodistas de Gerona, que no pueden alargar la mano para tenderla en cordial conciliación, los que la tienen puesta sobre el pecho prometiendo no transigir en defensa de su propia dignidad.

La rotunditat dels plantejaments de l'Associació no impossibilitava únicament l'acord amb l'Ajuntament, sinó també que col·locava el governador civil en una situació incòmoda i fins aleshores desconeguda. Juan de Urquía recorda que hi va intervenir a petició de l'Associació de Periodistes «con la plena confianza que ellos me ofrecieron y que ratificaron ante el señor Calvo Sotelo». Evidentment, el malestar d'Urquía —pel descrèdit rebut— fa intuir una rigorositat censora i repressiva:

Si son rencores políticos, pasiones personales, coacciones inadmisibles, imposiciones indignas, entonces, yo procederé como las circunstancias y mi propia dignidad me aconsejan. Ruego a Ud. haga saber a los directores de periódicos locales la obligación en que están de publicar esta carta en el mismo sitio en que apareció la nota de la Asociación de Prensa, que contiene errores, que aquí se rectifican.⁸

El nou clima d'intolerància es palesa immediatament. L'Associació de Periodistes emet una nota on procura polir les possibles divergències sorgides amb el governador civil. De fet, és massa tard: la severitat de la censura és ben explícita i fins es manifesta al mateix text de la nota, que surt publicada amb nombroses taques negres.

El conflicte de la premsa amb l'Ajuntament va provocar finalment dissensions en el si de l'Associació. Des d'alguns sectors es va voler personalitzar i inculpar del problema *El Autonomista* (republicà) i *El Norte* (tradicionalista), ja que es va considerar que ambdues publicacions s'havien precipitat «en prendre actituds que, en tot cas, eren de la incumbència única de la col·lectivitat». Prestigiosos periodistes gironins propers al regionalisme, com Joaquim de Camps i Arboix

8. *Diario de Gerona*, Gerona, 20.12.1924. Carta adreçada a Josep Garcia i Àlvarez pel governador, Juan de Urquía, i publicada a tota la premsa gironina.

o Ramon Xifra i Riera, es donaren de baixa de l'Associació i, momentàniament, el president, Garcia i Àlvarez, presentà la dimissió del seu càrrec.

Progressivament la situació es va normalitzar, però, si més no, el conflicte va servir per a mesurar la influència i la responsabilitat de cadascun. L'autoritat del governador civil, malgrat tot i en darrera instància, es manifestà indiscutible, però el pes específic de la premsa havia estat, com a mínim, suficient, tot i la seva limitada cohesió interna, per a sensibilitzar uns amplis sectors de l'opinió pública.

Multes i tancaments

Malgrat la imposició de passar la censura prèvia, el tancament i les multes a periòdics i revistes eren el darrer element de coacció en el lliure exercici del periodisme.

A Girona, la majoria dels periòdics no addictes al règim en van patir les conseqüències. *El Gironès*, portaveu del Centre Catalanista de Girona i Sa Comarca, és un exponent fidel de les dificultats que viu la premsa amb el nou règim. El maig de 1924 és suspès per espai d'un mes i multat amb 250 pessetes per la publicació d'informacions «tendencioses». El caràcter marcadament catalanista del periòdic indisposava, sens dubte, unes autoritats especialment sensibilitzades en la persecució de qualsevol manifestació d'identitat catalana. Pel setembre de 1924, el flamant governador civil de Girona, Juan de Urquía, expressa una actitud premonitòria:

He visto con extrañeza que en la pasada edición de «El Gironés» se publica un suelto en el que parece se amenaza o coacciona a dos señores que han aceptado cargos públicos. Yo, puede que debía castigar eso, pero lo he tomado a broma, algo así como una simple chiquillada.

L'antipatia que sent el governador envers *El Gironès* s'accentua arran d'una notícia publicada al periòdic regionalista, el 22 de novembre de 1924, on s'afirma que el Manifest de la Unió Patriòtica presentat a Girona és subscrit per 20 diputats governatius, 21 regidors i 159 funcionaris de diferents corporacions. Segons Urquía, es tracta d'una informació falsa ja que el Manifest és signat per 34 catedràtics i mestres, 17 metges i farmacèutics, 41 propietaris, 14 advocats i procuradors, 43 comerciants i industrials, 5 enginyers i arquitectes i 105 empleats oficials. El governador civil en lliura una nota a la premsa, publicada el dia 25:

Como la noticia de «El Gironés» es notoriamente falsa, irremisiblemente falsa, y es un intento más de ese periódico, el Gobernador advierte al mismo la obligación que tiene de publicar, íntegra, esta rectificación; y como la insidia, que ha visto la luz, tiende a desprestigiar o a desconceptuar, con mala fe, una obra de Gobierno, a la que presta calor de simpatía el Directorio Militar, el Gobernador, impone a «El Gironés» 250 pesetas de multa, que hará efectivas sin disculpas, ni previas explicaciones, y sin dialogar sobre este asunto. Y como a la nobleza y a la generosidad del señor Urquía de la que, sin jactancias, hace alarde ahora mismo, ya que lo conveniente sería multar y suspender el periódico, se ha venido contestando de esta forma solapada, la futura actitud de «El Gironés» determinará las nuevas medidas que la opinión, patriótica y sensata, espera.

Al cap d'un mes s'acompleixen les amenaces: el governador suspèn indefinidament *El Gironès*, el qual no reapareixerà fins després de la proclamació de la República.

Les multes i els tancaments que va patir la premsa són innombrables. Presentem una simple mostra de publicacions gironines que, juntament amb *El Gironès*, foren afectades per la política repressora del Directori.

Diario de Gerona (Girona. Regionalista)

Suspès el dia 19 de juliol de 1924. L'autoritat argumenta que el director del diari, Narcís Masó, no era veí ni resident de Girona, per la qual cosa no podia exercir el seu càrrec. La comunicació oficial acabava així:

En su vista y no siendo factible que una publicación prosiga con tal anomalía, proveo que quede en suspenso la publicación de ese «Diario» hasta que por lo menos se normalice su situación legal, si es que no procediese imponérsele un correctivo por el tiempo que ha faltado a la ley abiertamente.

El 27 de juliol de 1924 reprèn la publicació.

7 de juliol de 1925: multa de 250 pessetes per haver publicat una notícia apareguda a *El Norte*, de Girona, que hom suposava que havia passat censura, referent a un homenatge celebrat a Figueres.

El Heraldo de Gerona (Girona. Liberal)

El 17 d'octubre de 1924 s'informa que ha estat avisat de suspensió per haver publicat una notícia que indica l'existència d'un complot en què intervenen l'alcalde de Girona, Jaume Bartrina, el regidor Joan Gomis Llambias i el diputat provincial Ferran Casadevall. La nota del governador diu:

[...] tales informaciones tendenciosas, que tienden a quebrantar el prestigio de la autoridad y a perturbar la tranquilidad política se repiten, y como aquí nadie tiene derecho a enmarañar ni a chismorrear, y los tiempos del politiquero de zancadilla ya pasaron, se verá en el penoso deber de proceder con toda energía, ordenando la suspensión del periódico que intente poner obstáculos al desarrollo normal de la buena obra que ahora se realiza.

5 de febrer de 1925: suspensió durant un mes.

El Norte (Girona. Tradicionalista)

7 de juliol de 1925: multa de 250 pessetes i suspensió de dos mesos per haver publicat una notícia que no ha passat la censura. Segons la nota oficiosa del Govern Civil, es tracta d'un «suelto, notoriamente tendencioso, acerca del homenaje de Figueras en honor del ilustre patricio don Onofre Pont [president de la Diputació de Girona] y Sres. Daltó, Ferran y Palmer [alcalde de Figueres]».

Pessigolles (Olot. Humorístic)

Maig de 1924: multa de 500 pessetes. Es deixa de publicar.

La Comarca (Olot. Regionalista)

Novembre de 1923: per ordre governativa, es practica un escorcoll a la impremta.

Primavera de 1924: suspensió.

La mostra exposada és únicament orientativa, però és representativa de l'heterogeneïtat de motivacions que concorrien en el moment de multar o suspendre una publicació. De fet, era l'esglaió següent —després de la censura— de la política repressora de premsa practicada durant l'època de Primo de Rivera. El llarg episodi de la Dictadura permet establir un model de política periodística i una estratègia, ben característica, per a la supervivència d'unes publicacions que han de reorientar la seva funció a partir de setembre de 1923.

La posició de Primo de Rivera envers la premsa

La posició del dictador envers la premsa permet detectar-hi un precedent clar de la seva funció posterior en el règim franquista. En una època en què la premsa és gairebé l'únic mitjà de comunicació

de masses, el marquès d'Estella n'interpreta la funció com un veritable quart poder. Convé recordar que Primo de Rivera intueix, de bell antuvi, la doble utilització dels diaris: d'una banda, els controla per mitjà de la censura i, de l'altra, els fa servir per a inculcar la seva política amb les cèlebres notes d'inserció obligada, les quals accentuen el to populista de la seva política, caracteritzada pel contacte directe —i gairebé diari— amb la població:

[...] los antecedentes periodísticos del general Primo de Rivera son excelentes, ya que durante su vida militar ha colaborado en periódicos y revistas, y hasta en cierta ocasión ha dirigido alguno, si nuestra memoria no nos es infiel.⁹

Per bé que la duresa de la repressió es manté uniforme durant força temps, el dictador mostra un optimisme considerable a partir del mes de març de 1924. Hi afirma que l'administració pública ha millorat ostensiblement i que han començat a depurar-se les responsabilitats militars i civils, que la situació financera i la crisi de producció i treball estan en via de solució i que els delegats governatius han fet una tasca excel·lent. L'entusiasme desmesurat el porta a anunciar la gènesi d'una nova i curiosa política basada en el foment de «la cultura, la cria de aves de corral y la gimnástica popular, que va a començar el nombramiento de gobernadores civiles para evolucionar al nuevo régimen, y que la censura se ejerce benignamente».

L'afirmació referent a la censura era tan discutible com relativa, però contenia una mínima part de raó i definia un home de característiques imprecises i variables. La censura s'aplicava d'una manera diferent segons que es tractés de diaris, de revistes o de llibres, i atenent-ne el preu, el nombre de lectors, la claredat o l'ambigüitat del llenguatge ja que n'eren factors determinants; i especialment era «mucho más tolerante en el caso de los libros, sobre todo si son muy gruesos y caros, muy “teóricos” como repetirá entre el cinismo y la infantil ingenuidad ese personaje paradigmático que es Miguel Primo de Rivera».¹⁰

La premsa gironina recollia, al cap de sis mesos del cop d'Estat, l'opinió reiterada del dictador sobre la seva política de premsa:

[...] hizo un grande elogio de la prensa, diciendo que es el órgano que se halla en contacto, más firme que ningún otro elemento, con la opinión pública. Dijo que el régimen de censura que se aplica no es más severo que el que en algunos

9. J. CORTÉS CAVANILLAS, *La Dictadura y el Dictador*, Madrid, 1929, p. 330-333.

10. Eloy FERNÁNDEZ CLEMENTE, «La Dictadura de Primo de Rivera y la prensa», *Metodología de la historia de la prensa española*, Madrid, 1982, p. 193.

momentos se aplicó por hombres liberales. La Constitución era garantía de libertad de escribir, mas, suspendiéndose frecuentemente, pasando del estado normal al estado de sitio y al de guerra, estábamos los periodistas sujetos al más irritante de los despotismos.¹¹

11. *El Autonomista*, Girona, 13.3.1924.